

PEDAGOŠKO GRADIVO

Tin Grabnar, Tjaša Bertonselj,
Tadeja Pungerčar

Nebo nad menoj

5+

GLEDALIŠKI DOKUMENTAREC,

TRAJANJE 40 MIN

PREMIERA KINO ŠIŠKA

8. FEBRUAR 2020

PRIPRAVILI **TJAŠA BERTONCELJ, TADEJA PUNGERČAR**

LUTKOVNO GLEDALIŠČE L JUBLJANA KREKOV TRG 2, 1000 L JUBLJANA

T 01 3000 982 / 080 20 04 E BLAGAJNA@LGL.SI WWW.LGL.SI

O predstavi

Avtorji besedila **Tin Grabnar, Tjaša Bertoncej, Tadeja Pungerčar**

Režiser **Tin Grabnar**

Igrata **Anita Gregorec, Lovro Finžgar**

Dramaturginji **Tjaša Bertoncej, Nina Šorak**

Avtorica likovne podobe lutk **Jasna Vastl**

Scenograf **Tin Grabnar**

Avtor glasbe **Mitja Vrhovnik Smrekar**

Violinistka **Pavla Smrekar**

Lektorici **Mateja Dermelj, Tina Malič**

Oblikovalec svetlobe **Kristjan Vidner**

Oblikovalka zvočnih efektov **Mateja Starič**

Asistentka likovne podobe lutk **Nastja Miheljak**

Svetovalka za scenografijo **Sara Slivnik**

Svetovalec za kemijo **Žiga Ponikvar** (Univerza v Ljubljani)

Vodja predstave in tonski tehnik **Mitja Vasič**

Lučni vodja **Kristjan Vidner**

Scenska tehnika **Iztok Vrhovnik, Kemal Vrabac Kordiš**

Producentki **Alja Cerar Mihajlovič, Tadeja Pungerčar**

Izdelava lutk, scene in kostumov **Nastja Miheljak, Jasna Vastl, Zala Kalan, David Klemenčič, Zoran Srdič, Žiga Lebar, Uroš Mehle, s. p., UV, d. o. o., Mizarstvo Perovšek, Sandra Birjukov**

Režiser Tin Grabnar in drugi ustvarjalci želijo s predstavo *Nebo nad menoj* spodbuditi zavedanje o vzrokih in posledicah podnebnih sprememb; o tem, da so dogodki in ravnanje ljudi na različnih koncih globaliziranega sveta med seboj povezani in da ima vsak posameznik moč stvari spreminjati na bolje.

Gledališki dokumentarec nas popelje tja, kamor redko stopi človeška noga, kjer so razmere za bivanje drugačne kot pri nas, kjer gozdovi ne uspevajo več in kjer se je življenje prilagodilo enim izmed najbolj skrajnih razmer na svetu. To je Arktika, kraljestvo polarnega medveda, morska pokrajina, ki jo večino časa prekriva debela plast ledu in snega. To je tudi območje velike biotske raznovrstnosti, ki vsak dan razkriva nove zgodbe s področja ekologije.

Glavni junak predstave je polarni medved Nanook. Ravnokar je priplezal iz svojega zavetja in radovedno gleda okrog sebe. Naredil je prve korake po belih snežnih kristalih, ki se ugrezajo pod njegovimi šapami. Pred njim je še dolga in težka pot, pot, ki je odvisna tudi od nas ...

Nanookova zgodba je zgolj vrh ledene gore podnebne krize, s katero se spoprijemamo po svetu. Danes ni več vprašanje, ali podnebne spremembe obstajajo ali ne, temveč gre za dogajanje, ki poteka pred našimi očmi in vpliva na naš vsakdan.

Predstava sestavlja, prestavlja in razstavlja slikovite prizore, ki se po načelu dokumentarnosti nizajo v zgodbo o vplivu okolja na severnega medveda. Z različnih vidikov kontekstualizira naš planet in ga postavlja v razmerje s človekom. Spregovori o veličastni in razgibani naravi, ki je vse bolj degradirana in ne more več kljubovati okoljskim spremembam.

Predstavo je v okviru praznovanja svoje 100-letnice podprla Univerza v Ljubljani. Do sodelovanja je prišlo zaradi želje, da bi okrepili stik med znanostjo in umetnostjo ter promovirali znanost tudi zunaj akademskih krogov. Pri nastajanju predstave sta sodelovali Akademija za likovno umetnost in oblikovanje ter Fakulteta za kemijo in kemijsko tehnologijo.

Predstava je sofinancirana v okviru programa Evropske unije Ustvarjalna Evropa - N.A.P.P.

Pogovor o predstavi

- Na kaj vas predstava spominja?
- Po čem se loči od predstav, ki ste jih doslej videli v gledališču?
- Je običajno, da med predstavo vidimo lutke oziroma dogajanje na sceni/za sceno?
- Kakšen se vam je zdel način posredovanja/pripovedovanja zgodbe?
- Zakaj so dokumentarni filmi, predstave, pomembni?
- O čem govori predstava?
- Kako bi ocenili življenjske razmere severnega medveda Nanooka, potem ko se mu spremeni okolje, v katerem biva?
- Kako je v predstavi prikazano, da je Nanook v stiski?
- Ali se Nanook vda v usodo ali se bori z vsemi močmi?
- Zakaj Nanook lovi ptice?
- Ali je ujetje ptice prava zmaga?
- Ali so ptice torej primerna hrana zanj?
- Kaj menite, kako se nadaljuje Nanookova zgodba?
- Kako ste se počutili med predstavo? Ste kdaj občutili stisko? Zakaj?
- Kako ste se počutili ob koncu predstave?
- Bi predstavo po vsebini ali obliki kaj spremenili? Kako? Zakaj? Kaj bi ji odvzeli oziroma dodali?
- Kako gledamo predstavo? Je ogledalo med predstavo vedno v istem položaju?
- Kako bi opisali lutke? So takšne, kot jih običajno vidite na lutkovnih odrih? Kako jih animatorja uporabljata? Kaj misliš, koliko lutk nastopa v predstavi? (Naj prišepnem ... vseh lutk v predstavi je 52.)

Pogovor o temah

PODNEBNE SPREMEMBE – ARKTIKA

Na skrajnem severu je eno izmed najmanj priljudnih življenjskih okolij. Arktika. To odročno ledeno kraljestvo leži čisto na vrhu našega sveta. Tam je tako mrzlo, da rastline ne uspevajo več. Kopno je vse leto prekrito s snegom in ledom. Pozimi celo morje zaledeni. Večina bitij tako daleč na severu ne more preživeti.

- Ali človek lahko živi na Arktiki?
- Kako je v predstavi prikazano arktično okolje?
- Kako se v predstavi spreminja Nanookovo okolje?
- Kako je v predstavi prikazano, da se zaledenela lovišča pospešeno talijo?
- Kaj je torej medved v takih razmerah prisiljen narediti?

Štirinajstega februarja so na Arktiki izmerili dnevno temperaturo, ki je presegla 20 stopinj Celzija.

- Ali je ta temperatura normalna za arktično okolje?

Poleti so temperature nad morjem na Arktiki okoli 0 stopinj Celzija, kopno pa se v notranjosti segreje tudi nad 15 stopinj Celzija. V zimskem času, ko nastopi polarna noč, se temperature v notranjosti kopna spustijo globoko pod ničlo, presežejo tudi minus 70 stopinj.

- kateremu letnemu času pri nas je podobno arktično poletje?
- Zakaj so temperature višje kot ponavadi na Arktiki?
- Morda veš, zakaj prihaja do sprememb okolja, zakaj se na Arktiki tali led?

Nekatere spremembe okolja na Arktiki

1. Taljenje polarnega ledu se vsakih deset let zmanjša skoraj za trinajst odstotkov. To povzroča, da se gladina morij po vsem svetu nenehno zvišuje. Znanstveniki menijo, da naj bi se do leta 2100 gladina morja dvignila kar za petindvajset centimetrov.
2. Zaradi taljenja ledu se v ozračje sproščajo velike količine strupenih plinov, kot so metan in drugi toplogredni plini. To pa še dodatno pospešuje globalno segrevanje ozračja.
3. Ker so območja na Arktiki poledenela vedno krajši čas, postajajo temnejša. To povzroča, da lahko vpijejo več Sončevega sevanja, kar pa še dodatno segreva Zemljo.
4. Zaradi podnebnih sprememb se živim bitjem spreminja njihovo življenjsko okolje. Nekaterim, kot so polarni medvedi, zato grozi celo izumrtje.
5. Zaradi manjšega obsega ledu na polarnih območjih tam nastajajo nove pomorske prometne poti. To pa še dodatno onesnažuje okolje.
6. Onesnaževanje nad Arktiko povzroča nastanek ozonskih lukenj, ki povečujejo ultravijolično sevanje. Posledica je večja nevarnost opeklin in tudi slepota pri živalih.

- Kaj menite, za katere od naštetih sprememb v okolju je odgovoren človek?
- Kako podnebne spremembe zaznavate v svojem okolju?

Primeri

Nepredvidljive vremenske razmere – cikloni, ujme, poplavljanje morja, širjenje puščav, uničujoči požari, pretope zime brez snega, izredno vroča poletja, suše.

- Morda veste, kje so bile nazadnje naravne katastrofe po svetu?

Pogovorite se o njih.

- Kakšno je vaše mnenje o katastrofah, ki se dogajajo daleč od nas, kot na primer na Artiki, v Avstraliji, Brazilji?

SEVERNI MEDVED IN ARKTIKA

Na severu lahko živijo le živali, ki so prilagojene na hud mraz.

V času prve poledenitve pred 850.000 leti so se rjavi medvedi iz Sibirije razširili vse do Aljaske. Iz teh medvedov se je razvil grizli. Od evropskega rjavega medveda se razlikuje le v tem, da je večji. Hkrati z njegovim razvojem so se nekateri rjavi medvedi odselili proti severu. Njihovi potomci so beli medvedi.

- Kaj pred mrazom varuje severnega medveda?

Severni medvedi tehtajo od 400 do 800 kilogramov, njihovo telo, polno maščob, pa je pokrito z gosto dlako in kožuhom, kar jih varuje pred skrajno nizkimi temperaturami Arktike. Prav tako pred mrzlo vodo.

Prilagoditev na okolje beli medved ima precej manjše uhlje kot njegov rjavi sorodnik. Prilagoditev na arktično podnebje se kaže v barvi dlake in tudi v velikosti uhljev.

Dlaka dejansko ni obarvana belo, temveč je nepigmentirana in votla, tako kot beli lasje pri ljudeh. Videti je bela, ker odbija vidno svetlobo. Pod vsem tem debelim krznom je koža severnega medveda črna.

Sončna svetloba lahko prehaja skozi debelo krzno, njeno toploto pa absorbira črnina medvedove kože. Pod kožo je plast izolacijske maščobe.

Severni medvedi so dobro zavarovani pred mrazom, a se pregrejejo pri temperaturah nad 10 °C.

- Ali ima severni medved kakšne naravne sovražnike?

Severni medved je največja zver na svetu. Razen ene podvrste medvedov grizlijev je polarni medved največji in najmočnejši mesojedec na kopnem. Nima naravnih sovražnikov in ne pozna strahu pred ljudmi, zaradi česar je izjemno nevarna žival.

So mu pa nekatere živali lahko nevarne.

- Ali se medved lahko ubrani pred volkovi?

Za preživetje niso dovolj samo kremplji in čekani.

- Kako lovita Nanook in mama medvedka?

Občutljiv voh je pomemben pripomoček pri lovu. Tjulnje na ledu odkrije z oddaljenosti od 2 do 3 kilometrov.

Lov na tjulnje poteka tako, da medvedi čakajo (lahko tudi po več ur) ob luknji v ledu, kamor pridejo tjulnji na gladino morja po zrak. Medved pozorno prisluškuje, in ko zasliši vdih, hitro zagradi tjulnja in ga potegne iz morja, nato pa ga na ledu ubije, in sicer tako, da ga ugrizne v glavo in mu zdrobi lobanjo.

Lovi pa lahko tudi tako, da konec aprila in maja vdira v materinske brloge kolobarjastih tjulnjev - samice jih izkopljejo v sneg, ki pokriva morski led - in pleni mladiče. Včasih lovi tudi tjulnje, ki se pozno spomladi in poleti odpravijo globlje na led.

- Zakaj se mama in medved poslovita?

Beli medved je samotar, izjema so le samice z mladiči in odrasle živali, ki se družijo v času paritev.

- Kaj je za medveda najboljša hrana?

Tjulnji so za medvede najprimernejša hrana, saj vsebujejo veliko maščob, kar je za preživetje na območjih s tako nizkimi temperaturami ključno. Če ne dobijo zadostne količine tjulnjev, se polarni medvedi prehranjujejo tudi z manjšimi sesalci, mroži, severnimi jeleni, pticami, jajci in raki, po nekaterih virih tudi z belugami. Vedno več je opažanj, da hrano iščejo tudi po človeških smeteh.

- S čim se lahko medved prehranjuje, če nima možnosti, da bi ulovil tjulnja?

Evolucija

Preberemo besedilo predstave

»Življenje se je tukaj pojavilo pred približno tremi milijardami let. Začelo se je v globinah oceanov, čisto na dnu morja. Tam so se razvile majhne bakterije, ki jih s prostim očesom sploh ne bi opazili. Odlepile so se od dna in zaplavale po oceanu. Sčasoma so ta bitja postajala vse večja, njihova zgradba pa vse bolj zapletena. Iz njih so se počasi izoblikovale prve starodavne živali, ki so dolga tisočletja vladale morskim globinam. V nekem trenutku so se iz njihovih plavuti razvile podolgovate okončine, s pomočjo katerih so lahko zapustile morje. To so bile prve živali, ki so stopile na trdna tla. Splezale so na kopno in zavzele ves svet. Povzpele so se na drevesa, se zavlekle v votline, v zemljo izkopalje rove in se čisto na koncu dvignile še v nebo. Pred tremi milijardami let se je na Zemlji pojavilo življenje. Začelo se je z majhnimi bakterijami na dnu oceana. Te bakterije so bile tako majhne, da jih s prostim očesom sploh ne bi opazili. Iz bakterij se je razvilo vse, kar je danes živega: severni medvedi, volkovi, tjunjki in ptice. Pa bele polarne miši, norveški jeleni, sokoli, indijski sloni in afriški krokodili, tropske opice, puščavski hrošči in morske želve. Po vsem svetu se je razbohotilo življenje.«

- Koliko ničel je v eni milijardi?
- Če bi razporedili evolucijo po urah v enem dnevu, bi ob štirih zjutraj vzniknili prvi zametki življenja, prvi fosili okoli pete ure, nekaj po 14. uro pa prvi enocelični organizmi. Ob kateri uri bi se razvil človek na Zemlji?
- Prvi približek sodobnega človeka bi se pojavil natanko ob 2358.43

ČLOVEK OB ŽIVALSKEM SVETU

Otrokom pokažemo ilustracijo z drevesom življenja.

- Kje med tem bogatim življenjem najdemo človeka? Kaj to pomeni?
- Katere ogrožene živalske vrste poznate?
- Kaj pomeni to, da je neka živalska vrsta ogrožena?

Ekološko ukrepanje

Preberemo končno besedilo iz predstave

»Človek se je pojavil šele pred kratkim. Počasi je zavzel ves svet. Prebil se je na severni in južni tečaj. Potopil se je na morsko dno in poletel visoko v nebo. Pristal je celo na Luni. V dolgih letih je razvil sposobnost domišljije. Zna izumljati in graditi. Človek ima moč. Lahko vpliva na temperaturo arktičnega podnebja. Lahko vpliva na višino morske gladine in na debelino ledu. Človek ima moč, da spreminja svet.«

- Kakšen je konec predstave? Kaj sporoča predstava?
- Kaj nam sporoča ogledalo, obrnjeno proti nam?
- V kakšnem razmerju je človek do živalskega sveta?
- Kdo ima moč, da spreminja svet?
- Kako?

Tako da ...

- ... ločujemo odpadke.
 - ... vedno pijemo sok brez slamice.
 - ... zapiramo vodo, ko si umivamo zobe.
 - ... prosimo starše, da skupaj posadimo drevo.
 - ... ugasnemo luč, ko zapustimo sobo.
 - ... se ne igramo s plastičnimi igračami, ampak z lesenimi.
 - ... se namesto z avtom ali letalom vozimo z vlakom, kolesom ali hodimo peš.
 - ... uporabljamo manj elektronskih naprav. Namesto brskanja po mobitelu in računalniku se igramo zunaj.
 - ... zmanjšamo število mesnih obrokov.
 - ... prosimo starše, da kupujejo lokalno hrano.
 - ... o globalnem segrevanju se pogovarjamo s sovrstniki in starejšimi. Čim več se naučimo na to temo, da lahko delimo svoje znanje z drugimi in opozarjamo na spremembe tudi sami.
 - ... pošljemo pismo nekomu, ki je na vodilnem položaju.
 - ... perilo sušimo na prostem in ne v sušilnem stroju.
 - ... namesto novih oblačil in novih izdelkov kupujemo rabljene stvari.
 - ... v šoli organiziramo dogodek ali opozarjamo na stvari, ki bodo prispevale k boljšemu okolju.
 - ... pobereмо smeti na tleh in jih damo v koš.
 - ... namesto da kupujemo darila, jih raje ustvarimo sami.
- Kaj bi se še lahko naredilo za naše okolje?

Aktivnosti

DOKUMENTARNI SCENARIJ

Izberi temo in napiši scenarij za svojo lastno dokumentarno predstavo.

SENČNE LUTKE

Iz papirja in paličic izdelaj senčno lutko in se igraj gledališče. Za sceno lahko uporabiš rjuho ali večji kos svetlega blaga in močnejšo luč. Lahko pa si pomagaš tudi z osvetljeno steno.

RAČUNALNIŠKA IGRA – RECIKLIRANJE

<https://kids.nationalgeographic.com/games/action-and-adventure/recycle-roundup-new/>

Nadaljnje raziskovanje

SLIKANICE IN KNJIGE, POVEZANE Z EKOLOGIJO

Predšolsko obdobje

Gantschev, Ivan *Zeleni otok in Sivi otok*. Ilustriral Ivan Gantschev. Ljubljana Slovenska knjiga, 1996.

Hasler, Eveline *Mesto cvetja*. Ilustriral Štepan Zavrel. Ljubljana Epta, 1995.

Jarman, Julia *Hej! Kaj tako smrdi?* Ilustriral Garry Parsons. Ljubljana Alica, 2010.

Radovanovič, Vesna *Rožnati avtobus*. Ilustrirala Ana Razpotnik. Murska Sobota Ajda, IBO Gomboc, 2007 (Modri planet).

Taylor, Sean *Vzleteli smo!* Ilustrirala Hannah Shaw. Hlebce Zala, 2013.

Zajc, Dane *Leteča hišica*. Ilustrirala Anka Luger-Peroci. Ljubljana Mladinska knjiga, 2002 (Velike slikanice).

Walsh, Melanie *10 stvari, ki jih lahko naredim za lepši svet*. Ljubljana Vale-Novak, 2008.

Prva triada osnovne šole

Frančič, Franjo *Dokler bo sonce, bodo tudi sončnice ekopravljica*. Ilustriral Adriano Janežič. Jezero Morfem, 2011.

Harranth, Wolf *Kakšen čudovit travnik!* Ilustriral Winfried Opgenoorth. Celovec Mohorjeva založba, 1995.

Majhen, Zvezdana *Čas brez vode ekološka pravljica*. Ilustrirala Erika Omerzel Vujić. Ljubljana DZS, 2007.

Hanuš, Barbara *Mali morski ježek in mala morska deklica*. Ilustrirala Mojca Cerjak. Ljubljana DZS, 1998 (Vrtavka, št. 21).

Predin, Andrej *Gnusna kalnica*. Ilustriral Adriano Janežič. Jezero Morfem, 2013.

Steinfeld, Lena *Zemlja*. Tržič Učila International, 2013 (Mali radovednež).

Muha, Viktorija *Lepo vedenje do okolja*. Logatec A-knjiga, A-soft, 2014 (Lepo vedenje).

Druga triada osnovne šole

Dolenc, Mate *Strupena Brigita*. Ljubljana Borec, 1989 (Kurirčkova knjižnica, št. 97).

Ende, Michael *Momo ali Čudna zgodba o tatovih, ki so kradli čas, in o otroku, ki ga je ljudem vrnil*. Ljubljana Mladinska knjiga, 2012 Knjižnica Sinjega galeba, št. 332).

Flisar, Evald *Alica v nori deželi*. Ljubljana Vodnikova založba (DSKG), 2008.

Burgess, Melvin *Klic poslednjega volka*. Ljubljana Epta, 1999.

Hiaasen, Carl *Skovikanje*. Dob pri Domžalah Miš, 2005.

Rogelj Petrič, Silvestra *Bistrica Kalščica mladinska ekološka zgodba*. Ljubljana Mladinska knjiga, 1998 (Domen).

McKay, Kim, in Bonnin, Jenny *Postani ekofaca! 100 stvari, ki jih lahko narediš, da rešiš planet*. Ljubljana Rokus Klett, 2010.

Menih, Kristina, in Srebot, Renata *Igrajmo se ekologijo*. Ljubljana Domus, 1996.

Tretja triada osnovne šole

Ende, Michael *Neskončna zgodba*. Ljubljana Mladinska knjiga, 2003 (Srednji svet). • Burgess, Melvin *Škarnik*. Maribor Obzorja, 2000 (Mlada Obzorja).

Šteger, Aleš *Kurent*. Ljubljana Mladinska knjiga, 2015.

Kajfež Bogataj, Lučka *Vroči novi svet*. Ljubljana Cankarjeva založba, 2012.

Kajfež Bogataj, Lučka *Planet Voda*. Ljubljana Cankarjeva založba, 2014 (Najst).

*Knjige priporočata mag. Darja Lavrenčič Vrabec in Ida Mlakar Črnič, MKL, Pionirska – center za mladinsko književnost in knjižničarstvo.